

5. Мариуполь и его окрестности: отчет об учебных экскурсиях Мариупольской Александровской гимназии / Г. И. Тимошевский и др. Мариуполь: Типо-Литография А. А. Франтова, 1882. 553 с.
6. Памятная книжка для Екатеринославской губернии на 1860 год. Екатеринослав: Типография губернского правления, 1860. 248 с.
7. Первая всеобщая перепись населения Российской империи, 1897 год (Распределение населения по главнейшим сословиям, вероисповеданиям, родному языку и по некоторым занятиям): в 89 т., 119 кн. / ред. изд. Н. А. Тройницкого. Санкт-Петербург: Центр. стат. ком. М-ва внутр. дел, 1904. Т. 13: Екатеринославская губерния. 258 с.
8. Повідомлення Маріупольського міськфінвідділу міськраді про фінансову заборгованість римо-католицької громади від 31 березня 1933 р. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ : науковий і документальний журнал / Гол. ред. колегія науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією». Київ: видавництво «Сфера», 2003. № 2 (33). С. 258
9. Протокол № 2 загальних зборів Маріупольської римо-католицької громади про ремонт костюлу від 26 березня 1933 р. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ : науковий і документальний журнал / Гол. ред. колегія науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією». Київ: видавництво «Сфера», 2003. № 2 (33). С. 256-257
10. Протокол загальних зборів працівників Маріупольської швейної фабрики про закриття костюлу від 31 березня 1933 р. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ : науковий і документальний журнал / Гол. ред. колегія науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією». Київ: видавництво «Сфера», 2003. № 2 (33). С. 257-258
11. Чаплицкий Б., Осипова И. Книга памяти: Мартиролог Католической церкви в СССР. Москва: Серебряные нити, 2000. 766 с.

УДК 902.2

Забавін В.О.

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та археології

Булик М.В.

кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин

РОБОТИ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ МДУ У 2021 РОЦІ: РОЗВІДКИ КУРГАНІВ У ВЕРХІВ'ЯХ Р. ВОВЧА

Донецька область належить до найбільш насичених археологічними пам'ятками областей України, де понад 9800 об'єктів археології перебувають на державному обліку. Кургани займають чільне місце серед археологічних пам'яток області. Понад 90 % від загальної кількості врахованих археологічних об'єктів – це саме кургани. До цієї цифри слід також додати передбачувану кількість ще не виявлених курганів (за попередніми оцінками, не менше 600 курганів) та повністю досліджених розкопками пам'яток (починаючи від кінця ХІХ ст. до теперішнього часу – близько 930 курганів) [2].

Сьогодні кургани являють собою переважно невеликі пагорби, що розпливлися, до 20-30 м в діаметрі та до 0,5 м заввишки. Одиниці сягають висоти 6-9 м та мають в діаметрі до 50-70 м. Велика частина курганів вже повністю втратила насипи внаслідок багаторічного розорювання. Подібні археологічні об'єкти мають прихований характер, їх розташування визначається приблизно.

Верхів'я річки Вовчої басейну Дніпра (західна частина Донецької області) можна віднести до найменш вивчених в археологічному плані ділянок на території Північно-Східного Приазов'я. У 2021 р. Археологічною експедицією МДУ під час проведення розвідки були виконані натурні обстеження території на заході Донецької області з метою інвентаризації відомих на даний час археологічних об'єктів та визначення режимів використання території зони охорони археологічного культурного шару; створення сприятливих умов для збереження національної історико-культурної спадщини, підвищення суспільної відповідальності за стан охорони і збереження пам'яток археології.

Роботи проводились на території Великоновосілківської ОТГ Волноваського району згідно з Договором про проведення науково-дослідних робіт з визначення розташування пам'яток (об'єктів) археологічної спадщини між МДУ та Відділом культури, молоді та спорту Великоновосілківської селищної ради. Задачею проведення археологічної розвідки був огляд даних об'єктів, визначення їх параметрів і сучасного технічного стану з метою підготовки обліково-охоронної документації. Роботи здійснювалися на підставі Відкритого листа форми 2, виданого Інститутом археології НАН України на ім'я В.О. Забавіна і Дозволу Міністерства культури України [4].

Археологічне обстеження вже відомих пам'яток археології включало в себе обробку архівних і літературних джерел та польові роботи: повний візуальний огляд ділянки, пошук знахідок і підйомного матеріалу, інструментальну зйомку об'єктів за допомогою вимірювального інструменту та геодезичного нівеліру, визначення точних координат пам'яток за допомогою супутникової системи навігації GPS, фотофіксацію тощо. Додатково проводилося обстеження прилеглих ділянок з метою відкриття нових, ще невідомих археологічних об'єктів. Відстань між насипами в курганних групах дається у метрах між їх центрами. Визначення курганів як автентичних елементів історико-культурного ландшафту та прив'язка до гідрографічних об'єктів надано за Військово-топографічною картою Катеринославської губернії (3 версти/1 дюйм, 1846-1863 рр. під редакцією Ф.Ф. Шуберта).

У межах земель колишніх Богатирської, Костянтинопільської та Шахтарської сільських рад Великоновосілківського району Донецької області під час проведення польової археологічної розвідки було обстежено 15 курганних груп. Всього за даними обмеженого натурального археологічного обстеження пам'яток археології, Публічної кадастрової карти, планово-картографічного матеріалу, супутниковими знімками Google Maps та даними попередніх досліджень [1; 3] на території зазначеного району під час розвідки було враховано 48 археологічних об'єктів. У тому числі визначено точне місцезнаходження та координати 20 нових, ще невідомих археологічних об'єктів – курганів, раніше відомих лише за картографічними даними.

Під час проведення обмеженого натурального археологічного обстеження цього року на території Великоновосілківської ОТГ на вододілах між балками – притоками р. Вовчої та на вододілах між р. Кашлагач та р. Шайтанка (праві притоки р. Мокрі Яли) було враховано низку пам'яток археології. Насипи всіх курганів округлої у плані форми, споруджено переважно з ґрунту. Матеріал – ґрунт, камінь.

Під час проведення польової археологічної розвідки у межах земель колишньої Богатирської сільської ради було обстежено 19 археологічних об'єктів: 5 курганних груп; колишньої Костянтинопільської сільської ради – 18 археологічних об'єктів: 5 курганних груп; Шахтарської сільської ради – 11 археологічних об'єктів: 5 курганних груп.

Підбиваючи результати досліджень археологічної спадщини у межах земель на території Великоновосілківської ОТГ Волноваського району, можна зробити наступні

висновки. Територія археологічно досліджена незадовільно, розвідки і розкопки проводилися неплановірно. З'ясувалось, що значна частина курганів мають незадовільний або аварійний технічний стан. З врахованих 48 археологічних об'єктів 38 (79,2%) – розорюється, 4 (8,3%) – розорювалися у попередні часи, з них 1 (2,1%) пам'ятка має прихований характер, на місцевості не ідентифікується (зруйновано оранкою або при спорудженні гідротехнічних споруд), лише 4 (8,3%) кургани задерновано і мають задовільний технічний стан. Значна частина курганів пошкоджена пізніми перекопами і має втрати, пов'язані із спорудженням триангуляційних пунктів тощо.

Оскільки наявність 47 об'єктів з пропонованих до постановки на державний облік курганів напевно встановлено, для їхньої території (до завершення процедури постановки на облік) пропонується запровадити режим, аналогічний режиму використання пам'яток археології. Таким чином, усі архітектурні чи ландшафтні перетворення, будівельні, меліоративні, шляхові, земляні роботи у передбачених межах можуть здійснюватися лише з дозволу відповідного органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини. На території даної зони забезпечується охорона археологічного культурного шару, дозволяється проведення археологічних досліджень з консервацією та музеєфікацією виявлених розкопками цінних об'єктів, а також збереження недоторканих (резервних) ділянок культурного шару для дослідження їх у майбутньому. Передбачається збереження насипів курганів, що передбачає заборону їх розорювання. Будь-яким земляним роботам, будівельним роботам, пов'язаним з розкриттями, мають передувати археологічні дослідження (розкопки).

Відповідно до технічного стану археологічних об'єктів, які мають прихований характер та на місцевості не ідентифікуються, пропонується наступний режим використання їх земельних ділянок: у межах археологічного об'єкта допускається сільськогосподарське використання території розташування археологічного об'єкта до встановлення місця його розташування і точних параметрів; за межами археологічного об'єкта – рілля за межами кургану.

Перспективним вважається додаткове обстеження території Великоновосілківської ОТГ Волноваського району та Донецької області в цілому, зокрема зони охорони археологічного культурного шару з метою виявлення раніше невідомих поховальних і побутових (поселень) пам'яток, що насичують цю територію потенційними у майбутньому археологічними джерелами інформації про її освоєння з найдавніших часів.

Література

1. Дегерменджи С.М., Кузин В.И., Подобед В.А., Полидович Ю.В., Цимиданов В.В. Отчет об археологических исследованиях на территории Донецкой области в 1993 г. Науковий архів Інституту археології НАН України. 1993/32.
2. Дегерменджи С. М. Кургани Донеччини: загальний стан, проблеми обліку та охорони . Археологический альманах. Вып. 14. Донецк, 2004. С. 3—12.
3. Забавін В.О., Булик М.В., Небрат С.Г., Полідович Ю.Б. Звіт про розвідки на півдні Донецької області у 2020 р. Науковий архів ІА НАН України. Спр. 2020/
4. Забавін В.О., Булик М.В., Небрат С.Г., Полідович Ю.Б. Звіт про розвідки на півдні Донецької області у 2021 р. *Науковий архів ІА НАН України*. Спр. 2021/.
5. Полідович Ю.Б., Кравченко Е.Є., Коваль Ю.Г., Усачук А.М., Дегерменджи С.М., Підобід В.А., Циміданов В.В. Звіт про проведення археологічних робіт (розвідок) на території Донецької області у 2012 році. *Науковий архів ІА НАН України*. Спр. 2012/132.